Javorniczky István

Levelek Anyámnak

3. rész

Kilencedik levél

Mondd Istvánkám, kérdeznéd, de őszintén, miért is kezdtél nekem leveleket írni, nekem, aki harminchét éve ott nyugszom(?) a Farkasréti temetőben, apád, nagyanyád, nagyapád mellett, mindnyájan legfeljebb por és hamu vagyunk réges-rég, leveleket nem olvasunk, ahogy nem olvasunk mást se, nem értesülünk semmiről, ami odafent történik, abban az általunk rég elhagyott világban, ahol te élsz, és kívánom, éljél még sokáig, éljél túl engem és apádat minél tovább, ahogy a nővéred is tette, aki már nincs közöttetek, ahogy a húgod teszi, akivel ketten maradtatok a szűkebb családunkból, s maradjatok még jó sokáig életben, nem ugyanazt szeretitek, nem ugyanúgy gondolkodtok, de nem is nagyon különbözően és mindenek felett: összeköt titeket a testvéri szeretet, és ez korántsem üres szólam, nem afféle anyai érzelgősség, ismersz, a hajlam erre az érzésre sose volt jellemző ránk, szóval miért is?, miattam? magad miatt?, bűntudatból? igen, anya, jól érzed, főleg magam miatt, ha racionálisan vesszük szemügyre az okokat, de nemcsak, illetve nemcsak úgy: a maga pőre valóságában, bepótolni, tudom, nem lehet, amit az ember elmulasztott, a beszélgetéseket, amik elmaradtak, és talán mégis, ha nem is úgy, racionálisan, de hisz ez a mai világ amúgy is jórészt virtuális, nem vagyunk együtt, csak úgy teszünk, mintha együtt lennénk, egy térben, közben egyikünk Kamcsatkán, másikunk a Sierra Nevadában, Budán és Kőbányán, s noha akár láthatjuk is egymás arcát, ld. fésztájm, ez mégsem a valóság, mintha szemtől szemben ülnénk, látnánk arcunk, szemünk, testünk apró rezdülését, éreznénk a másik közelségét, ez a közelség végleg elveszett, amikor az internet hullámaira bíztuk a kapcsolatainkat, szerencsés vagy, mondhatjuk így is, hogy fogalmad sincs tkp arról, amiről beszélek, felkapnád a fejed a buszon, amikor valaki megszólalna, és beszélne, beszélne, és senki nincs mellette, bolond szegény, fogalmad sincs erről az egész csodálatos találmányáról az emberiségnek, mert ugye sok van mi csodálatos, ld. Antigoné, ugyan miért ne szólhatnék most hozzád, most, amikor már a sírban pihensz (?!), miért ne tekinthetném ezeket a leveleket ugyanolyan valóságosnak, mint amikor a mobil, a számítógép messzi túloldalán ülővel beszélgetünk?

hogy te nem felelsz? felelek helyetted én, legalábbbis igyekszem, megérezni, mit mondanál, ha élnél, tehetek én róla, hogy már nem?....

Tizedik levél

Felelek majd a kérdésedre, a miértre, nem eloldalazva előle, bővebben, árnyaltabban, de előbb hadd legyen szó az árnyaltság más vonatkozásáról. Írtam már neked arról, mi minden történt azóta, hogy nem vagy velünk. Pontosítok, nehogy félreértsd: nem vagy velünk földi valódban. Az egyik ilyen neked csodaszámba menő új, a mindennapok részévé vált találmány az internet. Egy példa rá, hogy működik. Lányoddal, férjével és Évával néhány hete Münchenben jártunk, megszálltunk sose látott lány-unokád, Rebeka ottani lakásában, aki szintén orvos férjével együtt évek óta Németföldön gyakorolja a hivatását, és él sokkal jobban, és nemcsak egzisztenciálisan, de mentesen ettől az elkeserítő hamisságtengertől, jobb körülmények között, mintha itthon praktizálna valamelyik közkórházban, jártuk a várost, ti anno csak a közelében voltatok, nem vitt odáig a katonavonat, Bandi sógorod ott ragadt, félt hazajönni a háború után, a Baross Szövetség egri szervezeténél volt vezető, félt az üldözöttek üldözésétől, a felesége, apám nővére nem akarta egyedül hagyni öreg szüleit, sose látták többet egymást, most bezzeg… ld. fésztájm, ha még él néhány évet, a nővérem, a keresztlánya, még csak tizenhat volt, biztosan kimegy hozzá, talán kint is marad, nem élt még néhány évet, jártuk a várost, kellemes séták az Isar partján, remek kiállítások a Pinakotékában, ez az egyik legnagyobb német gyűjtemény, meg a Lenbachhausban, ahol Kandinszkij képekből és a Blaue Reiter csoport más festőinek, Marcnak, Kleenek a képeiből van igen gazdag válogatás, már itthon elterveztem, hogy elmegyek egy nagyobb CD-boltba, kiderült, szintén annak a bizonyos internetnek a segítségével, hogy a Ludwig Beck nagyáruház ötödik emeletén rejtőzik, tudom, s ezt nem bántásból, neked a klasszikus zene, de Kandinszkij meg más festők képei sem voltak szerves részei a mindennapjaidnak, operába szívesen jöttél velünk, apával gimnazista korunkban bérletet vettetek, nem az Operába, az nekünk drága volt, megfelelt az Erkel is, szívesen hallgattad Verdit, Puccinit meg a többieket, de koránt-sem bűvölt el a zene úgy, mint apát, meg ahogy engem is egyre inkább, az életem fontos részévé vált húszas-harmincas éveimtől kezdve, koncertre, múzeumba nem jártál, én a színházakból iratkoztam ki egy-két évtizede, ha olykor mégis elmegyek, bántja a fülem a deklamáló, nem természetes stílus, az erőltetettség, amit a legtöbb darabnál és színésznél érzek, akad azért

kivétel, legutóbb a nyolcvanas-kilencvenes években kedvelt Katonában volt ilyen élményem, az Eksztázis című darab, meg egyszer-kétszer az Örkény Színházban, Londonban az itthoni provincialitást nyomokban sem éreztem, a Young Vicben fantasztikus volt néhány Beckett-egyfelvonásos, de a Globe-ban is nagyszerűen szórakoztam, pedig az aztán mentes minden újítástól, radiális játékmódtól, évek óta nem jártunk Angliában, neked köszönhetem az első ismerkedésem Albionnal '73-ban, no akkor is megfogott egy előadás, a Jesus Christ Superstar, fergeteges volt, itthon még nem ment, a film is későbbi, de vissza a cédékhez, Ludwig Beckhez, egy órám volt, hogy körülnézzek az ötödiken, félidőben még csak a G betűnél tartottam a zeneszerzők névsorában, vettem azért öt-hat lemezt, hagytam is ott bőven, gondoltam most megkérem az unoka-húgom, alkalomadtán vegye meg őket, beütöttem a neten a böngészőbe, bocs, hogy nem magyarázok el neked minden ismeretlen szót, hamar tele lenne velük a levél, olyan, mintha egy telefonkönyvet nyitnál ki, hogy megkeresd az ismerősöd számát, beírtam Ludwig Beck. A gép ki is adott azonnal egy Wikipédia szójegyzéket, afféle netes Pallas vagy Révai, Ludwig Beckről, de nem az áruház névadójáról, hanem egy német tábornokról, bár még nem derült ki, nem azonos-e a kettő, lesz még keresnivalóm a neten, kemény, határozott tekintetű Wehrmacht-tiszt meredt rám, belemerültem az életrajzába, angolul, ha németül volna, bemásolnám neked, remekül értenéd, fordítom élete lényeges állomásait: sose volt a náci párt tagja, de rokonszenvezett velük, 1930-ban tanúskodott két fiatal Reichswehr tiszt mellett, akik a törvényi tilalom ellenére beléptek a náci pártba, Beck szerint nem kéne tiltani a pártagságot a katonák számára. A nácik hatalomra jutását üdvözölte. úgy vélte, esély nyílt arra, hogy Németország visszaszerezze régi helyét a világban, és a neki járó élettér kivívása csak háború útján lehetséges. De úgy ítélte meg, hogy a német hadsereg még nincs olyan állapotban, hogy fölvehesse a harcot a franciákkal meg az angolokkal, vehemensen óvott a korai hadi akcióktól, nem morális, pusztán katonai megfontolásokból. ezért tábornok társait tömeges lemondásra bíztatta, hogy így tartsák vissza Hitlert Csehszlovákia megszállásától és egy valószínű, ~~és~~ vesztesnek tűnő háború európai elindításától. Ehelyett Becket mondatták le a vezérkari főnöki posztról, ő pedig a lemondás okát titokban tartva nyugdíjba vonult. Kapcsolatban maradt azonban azokkal a katonai vezetőkkel, akik szintén nem értettek egyet Hitler döntéseivel, puccsot terveztek ellene, amire végül nem került sor. Később tervezett még két bombamerényletet Hitler ellen, siker esetén ő lett volna az államfő az új kormányban.

Emlékszel, anya, von Stauffenberg bombája csak megsebesítette, de nem ölte meg a Führert, Becket is őrizetbe vették, megengedték, hogy megtartsa a pisztolyát, főbe lőtte magát, nem halt meg, a kegyelemlövést az egyik katona adta meg. Az életrajz olvasását meg-megszakítva sorra rákattintottam, az internet csodás lehetősége, a felbukkanó társak nevére, így ismertem meg a Reichben szintén magas állásokat betöltő, nekem ismeretlen Hans Bernd Gisevius történetét, aki alig néhány magával túlélte a háborút, és fontos tanú volt a nürnbergi perben, vagy Canaris admiralitását, akinek neve persze nem volt ismeretlen, de az igen, hogyan vitt az Abwehr főnökeként vezető szerepet a Hitlerrel szembeni titkos ellenállásban, hogyan mentett meg ötszáz holland zsidót, és a varsói rabbit, ezért írták fel nevét az Igazak közé a Yad Vasem emlékműre. A júliusi puccs után őrizetbe vették, de közvetlen részvételére nem volt bizonyíték, 45 áprilisában viszont megtalálták a titkos naplóját, egy rögtön-ítélő bíróság halálra ítélte, és különösen barbár módon a flossenburgi koncentrációs táborban egy henteskampóra akasztották. Ezeket a rémisztő dolgokat egy dolog miatt mesélem neked, anya, és elnézést az utóbbi epizódért, irtóztál a háborús filmek nézésétől is, én sem szeretem az erő-szakos mozikat, hogy elmondhassam, miért is fontos nekem a dolgok árnyalt megítélése. Mindig hiányérzetet érzek, amikor egyszínűnek festik le a különböző, enyhébb és durvább diktatúrákat, mintha a világ fekete-fehér volna, miközben a moziban már réges-rég feltalálták a színesfilmet, persze, ettől még bőven készülnek egysíkú, megközelítésükben fekete-fehér mozik, ahogy sok embernek egyszerűbb a dolgokat így látnia, bűnös vagy ártatlan, nagyjából ez a két lehetőség, sose szerettem így nézni a világot, önző szempontból: egy-szerűen untat, ha a dolgokat így lecsupaszítva, leegyszerűsítve tálalják. A legkeményebb diktatúrákban is bonyolultabb a képlet, márpedig a hitleri Németországot elég egybehangzóan a legkeményebbek közé sorolják, de az élet ilyen viszonyok között is megy tovább, a hétköznapi emberek sem csak az elnyomás élményeiben részesülnek, a játéktér kisebb vagy nagyobb mértékben tágabb ennél, s mint Beckék példája mutatja, a hatalmasok világában sincs ez másképp, igen magas rangú vezetők űzhetik titkos üzelmeiket, szervezkedhetnek, konspirálhatnak, s a hajuk szála legfeljebb egy kicsit görbül. A végzetük persze beteljesedik, de a dokumentumok tanúsága szerint Hitler rémországában is nyílott mód mégpedig ilyen magas körökben is a rezisztenciára, nem szoktunk volt ilyesmiről elmélkedni veled, anya, de talán nem untatlak, amikor hosszan írok ezekről a dolgokról, érzed talán, végső soron magamról írok, arról, hogy is látom a világot, milyen is vagyok, talán nem mondok

neked teljesen újat magamról, talán érezted mindig is, éreztél ennyire, de talán most már jobban ismersz engem, ahogyan én is kezdelek jobban ismerni téged, mert kezdem jobban ismerni magamat. Márpedig te meg én – és nincs ebben semmi érzelgősség – eléggé egyek vagyunk, nem gondolod?

Tizenegyedik levél helyett

Levél apámtól

Képzeld, anya, levelet kaptam apától. Biztosan nem bánja, ha idemásolom.

Drága fiam! Hallom édesanyádtól, hogy leveleket írsz neki. Csodálkozol? Tudod, mi itt lent mindent tudunk egymásról. Igen szoros kapcsolatban vagyunk, majdnem azt írtam, élünk, ez a megszokás, hiába hogy negyvenhat éve nem írtam semmit, tudod az okát, mondjuk úgy, nem volt rá módom, legalább olyan szoros kapcsolatban, mint három évtizeden át, odafönt. Meglep a megszólítás? igaz, sose szólítottalak így, drága fiamnak, hiába éreztelek mindig is annak, túl érzelgős nekünk ez a jelző, a mi családi kultúránkban nem volt szokás ilyen kifejezéseket használni, egymás nyakába borulni, bár ti, gyerekek, ha emlékszel, minden délután, amikor hazaérkeztem, elém jöttetek, köszöntetek és megpusziltatok, örülök, hogy neked sikerült valamennyire kikecmeregni ebből a visszafogottságból, az érzelmek kifejezésének korlátozásából, ahogy a nővéred, az én kedves első gyermekem viccelődött, minálunk nincsen uncum-puncum, ha kifejezni módjával is tudtam, de szerettelek titeket, mindhármótokat, hidd el, ahogy szerettem édesanyádat is, tudom, ti azt gondoltátok, nem voltam szerelmes bele, ennyi év távolából nehéz pontosan felidézni, mit is éreztem, azt hiszem, ha nem is lángolva, de szerettem, és ahogy teltek az évek, az együtt töltött évek, egyre jobban becsültem, végtelenül tiszteltem, az önzetlenségéért, a jó szívéért, azért az önfeláldozó szeretetért, ahogy gondoskodott rólunk, a családról, ami neki mindig is a legfontosabb érték és szempont volt, és egyre fontosabbá vált az évek során nekem is, a kapcsolatunk mindig is a kölcsönös tiszteleten alapult, ő felnézett rám az eszem, a tudásom miatt, én felnéztem rá a tiszta lelkéért, nem volt a házasságunk felhőtlen, de mindig is becsültük a másikat, a végére, sajnos kicsit későn, igazán meghitté vált, a betegségem nem engedte, hogy ez az állapot hosszabb legyen, mondtátok egymás között azt is, hogy volt bennem számítás, amikor megkértem anyátok kezét, a minisztériumi osztályfőnök méltóságos úr kisebbik lányának kezét, a nővéred egyenesen érdekházasságnak nevezte az egybekelésünket, persze, nem előttem, nektek mondta, akárhogy is, rég volt, hagyjuk, különböző mentalitású, célú emberek voltunk, ezt sose titkoltam, ismered az erdélyi hadjáratról írott leveleimet,

amikből könyvet írtál, erős ambíciók éltek bennem, mozgalmas életre vágytam, sikeres pályára, élni, élvezni az életet, édesanyádban ilyesmi nem munkált, nyugodt, kiszámítható életre vágyott, no ebből aztán nem sok lett, de nem miattam, a sors hozta, a történelem, hogy az ígért jómód helyett igen szerény körülmények között éltünk, lemondva terveinkről, anyádnak talán könnyebben ment, a családon, a gyerekeken kívül sose voltak különösebb tervei, nekem annál inkább, tudod, csináltam egy filmvállalatot, producerként leforgattam egy filmet, Zörgetnek az ablakon, soha jobb pillanatban, negyvennégy tavaszán, a kópia megsemmisült, néhány fénykép maradt belőle, az egyiken ott állok a műtőasztal mellett, fehér orvosi köpenyben, kis bajusszal, bár világéletemben simára borotváltam az arcom, persze, nem én voltam a főszereplő, az egyik legnépszerűbb férfi színész, a Szilassy László, a háború után ő is gyanúba keveredett, nyilas-szimpátiával vádolták, emigrált, ez se volt számomra jó ajánló-levél, de megkaptam azt „saját" jogomon is, apósom révén, aki minisztériumi főtisztviselőként a Film-cenzúra elnöke volt, amiért állásvesztésre ítélték, hama-rosan meg is halt, kész csoda, vakszerencse, hogy a család később megúszta a ki-telepítést, részemről vége volt a dalnak, letettem minden álmomról, örültem, ha nem vegzálnak a filmvállalat miatt, alámerültem, ahogy a rendszerváltás utáni első miniszterelnök mondta, ismersz, mindig követtem a híreket, a nagyvilág eseményeit, alámerülve is, segédmunkásként vidéken dolgoztam az építőiparban, szombat délután jöttem haza, vasárnap délután mentem vissza, ott megismertem egy asszonyt, a nővéred mesélt nektek erről, komoly kapcsolatnak látszott, levittem egyszer magammal, bemutatni, aztán más építkezésre helyeztek, aztán megszülettél, megszületett a húgod, vége lett az ingázásnak, a kalandoknak, megbecsült raktárosa lettem a csőszerelő vállalatnak, a telephely műveltsége, kulturáltsága okán megbecsült Józsi bácsija, jött a nyugdíj, jött a betegség, jött a halál, állok az ablakban, nem kapok levegőt, erre még emlékszem, írok még neked, ha nem bánod, máskor is, van miről beszélnünk, van mit tisztáznunk, úgy érzem.